

Чорна Неля

д.е.н., професор

Західноукраїнський національний університет

м. Тернопіль

Вандяк Анастасія

студентка

Львівський національний університет ім.І.Франка

ПРАВОВА ПРИРОДА КРИПТОВАЛЮТИ ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Стрімкий розвиток інформаційних технологій, процеси глобалізації трансформують сучасну економічну систему. Поява такого специфічного явища як криптовалюта у правовому просторі викликала неабиякий інтерес до проведення наукових дискусій та здійснення дослідження правової природи цього поняття. Криптовалюти на сьогодні – це не лише об'єктивна реальність, а й суттєвий фактор економічного зростання.

На урядовому рівні країни демонструють різні підходи до правової кваліфікації криптовалют. Більше того, навіть усередині цих країн не припиняються дискусії, які часто призводять до різних тлумачень цього інституту відомствами однієї країни. У Сполучених Штатах Америки криптовалюти розглядаються одночасно як аналог грошей, як власність і як біржові товари, залежно від позиції тієї чи іншої інституції.

В Європі підходи до криптовалют також не є чимось усталеним чи уніфікованим. У жовтні 2012 р. Європейський центральний банк (ЄЦБ) використовує термін «віртуальні валюти», до яких відносить і Bitcoin. Віртуальну валюту ЄЦБ визначив як тип нерегульованих цифрових грошей, який видається і, зазвичай, контролюється його розробниками, використовується і приймається серед членів певного віртуального співтовариства [3].

Проте вже у жовтні 2016 р. ЄЦБ дійшов висновку, що віртуальні валюти не є ані грошима, ані валютою, а скоріше засобом обміну, але не платежу [5].

Аналогічну термінологію використовує Європейський суд справедливості у своєму рішенні від 22 жовтня 2015 р. у справі Хедквіст проти Швеції, зазначаючи, що Bitcoin є договірним платіжним засобом. Також існує позиція Європейського суду з прав людини, згідно з якою криптовалюта може розглядатися як об'єкт права власності, адже вона має економічну цінність та зачіпає фінансовий інтерес.

В Україні статус криптовалюти на даний час залишається невизначеним. Серед дослідників правової природи цього поняття існує плюралізм. Тому криптовалюту неможливо односпайно визнати ні грошовими коштами, ні валютою, ні платіжним засобом іншої країни, ні валютними цінностями, електронними грошима, цінними паперами, ні грошовим сурогатом. Тим не менше, враховуючи той факт, що Україна сьогодні входить у топ-5 країн світу за кількістю користувачів Bitcoin (найпоширенішого виду криптовалюти), очевидно є необхідність належного законодавчого врегулювання відносин, пов'язаних із обігом криптовалют.

Станом на сьогодні маємо законопроекти №7183 від 06.10.2017 р. «Про обіг криптовалют в Україні» та законопроект №7183-1 від 10.10.2017 р. «Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні». Втім, невідомо, чи положення, закріплені в них, знайдуть свій вияв в якості норм чинного українського законодавства, адже дані проекти піддаються критиці.

Національний банк України у своєму роз'ясненні щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin від 10.11.2014 р. порівняв віртуальну валюту/криптовалюту Bitcoin з грошовим сурогатом, який не має забезпечення реальною вартістю і не може використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки це протирічить нормам українського законодавства [2].

Враховуючи те, що криптовалюта не має матеріальної форми, вона не може належати ні до матеріальних благ, ані до речей у розумінні статті 179 Цивільного кодексу (ЦК) України.

Криптовалюти не належать до послуг, оскільки на відміну від них (стаття 901 ЦК України) не споживаються в процесі їх використання. Криптовалюти можуть кваліфікуватися як результати робіт лише у разі виконання певною особою за замовленням іншої особи певних робіт з видобування криптовалюти.

Варто також зазначити і те, що криптовалюту не слід ототожнювати з електронними грошима, адже між цими поняттями існують суттєві відмінності. Перш за все, криптовалюта не означає боргових зобов'язань її володільця, власника чи емітента, в системі криптовалют відсутній єдиний емісійний центр чи центральний адміністратор, також платежі в межах системи певної криптовалюти можуть здійснюватися абсолютно анонімно, що для платників та одержувачів криптовалюти означає повну відсутність контролю з боку будь-яких третіх осіб, в тому числі державних органів. Крім того, можливий процес створення нових видів криптовалют або збільшення обсягів криптовалюти в межах однієї системи, чого не зробиш в ході використання типових електронних грошей.

Немає достатніх підстав для кваліфікації криптовалюти як інформації (стаття 200 ЦК України), хоча відомості, що зберігаються всередині платіжної системи є інформацією (відомості про приналежність криптоодиниць, їх кількість, транзакції тощо), але криптоодиниці самі по собі не містять у собі інформації як окремого об'єкта цивільних прав.

Криптовалюти не є нематеріальними благами, до яких глава 15 ЦК України відносить результати інтелектуальної, творчої діяльності; інформацію та особисті немайнові блага. До особистих немайнових благ (життя, здоров'я, честь та гідність тощо) криптовалюти не можна віднести за визначенням.

Також криптовалюти не можна віднести до цінних паперів. Оскільки вони (незалежно від форми їх існування, документарної чи бездокументарної) посвідчують грошові або інші майнові права, а також визначають взаємовідносини емітента і власника цінного паперу (статті 194 ЦК України та 3 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок»). Криптовалюти не посвідчують жодних майнових прав на будь-яке інше майно, а є цінністю самі по собі. Відчуження криптовалют їх емітентом не зумовлює правового зв'язку між емітентом і подальшими власниками криптовалюти.

Тому можемо стверджувати, що криптовалютам властиві функції, які притаманні традиційним грошам. Це підтверджується тим, що вони не пристосовані для будь-якого іншого використання, аніж в якості засобів обміну. На це звернув увагу Європейський суд справедливості у згаданій справі Хедквіст проти Швеції, зауваживши, що віртуальна валюта Bitcoin не має іншої мети, крім тієї, що вона використовується для оплати і приймається деякими операторами [4].

Існує декілька способів економічного використання криптовалюти. По-перше, це спосіб інвестування і об'єкт інвестування (інвестиційної діяльності). По-друге, це отримання прибутку з криптовалюти шляхом обміну на фіатні гроші (тип грошей або валюти, цінність яких походить не від власної вартості або гарантії обміну на золото або іншу валюту, а від державного наказу (fiat) використання їх як засобу платежу) через власні криптобіржі. Також способом може бути використання для розрахунку у тих чи інших цілях [1, с. 200].

З цього випливає, що за своєю природою криптовалюта дуже дотична до категорії «гроші», але попри це, офіційно отримати такий статус вона зможе лише після відповідного розпорядження уповноваженого державного органу.

Загалом, в аспекті українського криптовалютного простору використання такого сурогату залишається в «сірій зоні» (неформального сектору) економіки, а, отже, її власники позбавлені гарантованих державою способів правової охорони та захисту. Ні банківські, ні судові, ні правоохоронні органи не мають можливості отримати точну та перевірену інформацію щодо криптовалютних рахунків.

Отже, можемо підсумувати, що вироблення єдиного підходу до розуміння правової природи криптовалюти та належне законодавче регулювання цього питання в Україні має неабияке значення. Досягнення цих цілей у подальшому забезпечить можливість застосування відповідальності за фінансові ризики, пов'язані з обігом криптовалюти, а також належну охорону та захист як окремих громадян, так і державних та корпоративних інтересів.

Список використаних джерел

1. IT право. За заг. ред. проф. О. С. Яворської. Львів: Видавництво «Левада», 2017. 470 с.
2. Роз'яснення НБУ від 10.11.2014 щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0435500-14#Text>
3. European Central Bank. Virtual currency schemes. October. 2012. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en>
4. European Court of Justice. Reports of Cases. 22 October 2015 Case C-264/14. Skatteverket v David Hedqvist. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62014CJ0264>
5. Opinion of the European Central Bank CON/2016/49. European Central Bank. 12.10.2016. URL: https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/en_con_2016_49_f_sign